

Senzorové systémy v CIM

Ing. Richard Balogh

Akustické systémy

5. 5. 2020

Plán

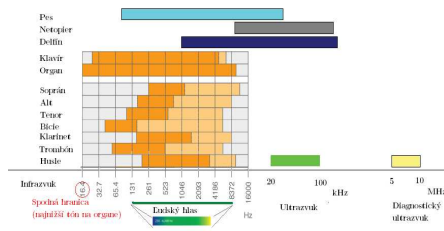
- Ešte 2 prednášky (dnes + bud. týždeň)
- **Skúška** – písomka – termín dohodou
- Upozornenie na výpadok siete **7. – 12. 5.**
- Chýbajúce zadania? Návrhy?
- Komentár ku **GPS**
- **Projekty:** enviro senzory alebo GPS + thingsboard
- Fotka / potom už nahrávame
- **Thingsboard.io** ukážka
- Prednáška: **akustické senzory**

Akustické systémy

Zameranie na ultrazvuk (UZ):
vyššia f (40kHz + 10MHz)

- Prečo?
- UZ frekvencie sa ľahšie smerujú a detekujú
  - menšia λ → vyššia presnosť (100 kHz → $\lambda = 3,43$ mm)
  - vysieláče a prijímače - prijateľnejšie rozmery
  - systémy nerušia ľudský sluch

- Metódy:
- známa rýchlosť šírenia zvuku c
  - geometria šírenia.

Akustické systémy – využitie

Využitie:

- zistenie prekážok, meranie vzdialeností
- defektoskopia
- meranie prietoku
- medicína - kontrola vnútorných orgánov
- systémy s povrchovými vlnami (PAV, angl SAW)
- spolupráca s inými obormi - akustooptika, chémia, atď...

Základné pojmy

Zvuk (sound, Schall, Звук)

šírenie mechanických kmitov hmotných častíc prostredia okolo rovnovážnej polohy

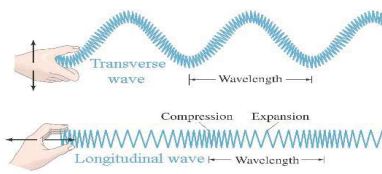
Typy vln:

- priestorové (objemové)

- priečne
- pozdĺžne

•Povrchové Akustické Vlny (PAV)

- priečne
- pozdĺžne

Plyny a kvapaliny – len pozdĺžne vlny

Ultrazvukové (UZ) vlny

- plyny od 20 ÷ 40 kHz do 300 ÷ 400 kHz
- kvapaliny a tuhé telesá rádovo MHz
- PAV 10-ky MHz.

Akustické veličiny

veličina	jednotka	popis	vzt'ahy
akustický tlak p sound pressure	[Pa]	rozdiel medzi okamžitým tlakom prostredia a jeho tlakom pri šírení zvuku	
akustická rýchlosť' v sound particle velocity	[m/s]	rýchlosť pohybu častíc – porovnaj s c	$v = \xi / t$
rýchlosť šírenia c sound velocity	[m/s]	rýchlosť šírenia zvukovej vlny v prostredí	závisí od teploty a vlhkosti
akustická impedancia Z acoustic impedance	[Pa.s.m ⁻¹]	komplexná veličina vyjadrená podielom tlaku na danej ploche a rýchlosti	$Z = \frac{p}{v} = \rho c$
intenzita zvuku I sound intensity	[W/m ²] [dB]	charakterizuje prenos akustického výkonu P	$I = p \cdot v = P/A$
akustický výkon P _s sound power	[W]	výkon vyžarovaný alebo prenášaný prostredníctvom akustického vlnenia	$P = E / t$
vlnová dĺžka λ wavelength	[m]	pre rýchlosť c v danom prostredí	$\lambda = c / f$

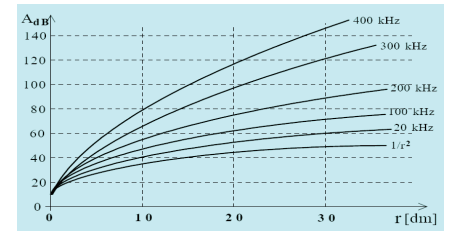
Šírenie UZ v plynoch (vzduchu)

Útlm UZ vln

intenzita klesá $\approx 1/x^2$
– reálne viac.

koeficient útlmu

- α [1/m] alebo
- α_{dB} [dB/m] $\rightarrow (A_{dB} = \alpha_{dB} \cdot r)$

kont. budenie – harmonický signál – pokles amplitúdy
imp. budenie – obdĺžnik (impulzy) – klesá strmosť hrán

Šírenie UZ v plynoch (vzduchu)

Rýchlosť šírenia c

upravená rovnica (vzduch, platí pre $f < 100$ MHz)

$$c = 331,46 (1 + 1,83 \cdot 10^{-3} \vartheta) (1 + 2,2 \cdot 10^{-4} \delta),$$

ϑ - teplota (plynu) [°C] a
 δ - relatívna vlhkosť (plynu) [%].

Príklad:

Pri meraní $L = 1$ m a $\Delta\vartheta 2$ °C je chyba 3,62 mm.
Pri $\Delta\vartheta 20$ °C je chyba 35,33 mm (pre $L = 1$ m)

Poznámka:

c vo vzduchu je cca 1234 km/hod = 1 MACH (letecký termín)

Akustické meniče

- geometria
- elektrické parametre
- akustické parametre (ich vzťah k elektrickým)
- recipročná činnosť - jeden menič vysiela i prijíma

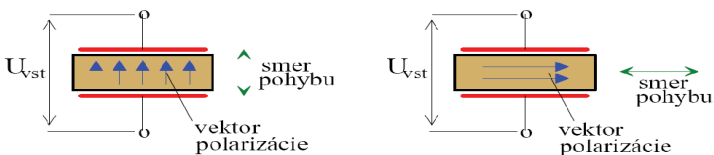
Reálne systémy:

- **piezoelektrické** (ako permanentný magnet v el.)
- **kondenzátorové** (elektrostatické)
- **elektrický výboj** - najmä iskra ako vysielač

Akustické parametre:

- akustický výkon (tlak) v mieste merania min. 10^{-2} Pa
- citlivosť prijímača min. 0,1 mV/Pa (bežne $1 \div 20$ mV/Pa)
- akustické prispôsobenie - malý rozdiel akust. impedancií (vln. odporov)

Piezoelektrické meniče piezoelectric transducer

piezoelektrický jav
piezokeramika, (prírodné materiály)

Výroba:

suroviny, mletie, zmiešanie, lisovanie,
vypálenie, **polarizácia**

Piezoelektrický jav

Materiály

$(\text{Pb}[\text{Zr}_x\text{Ti}_{1-x}]\text{O}_3$ with $0 \leq x \leq 1$) – keramika, skratka PZT

Kryštalické látky

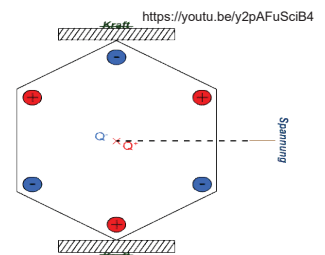
- Kremeň
- Langazit ($\text{La}_3\text{Ga}_5\text{SiO}_{14}$) – a quartz-analogous crystal
- Gallium orthophosphate (GaPO_4) – a quartz-analogous
- Lithium niobate (LiNbO_3)
- Lithium tantalate (LiTaO_3)
- Lead titanate (PbTiO_3)

Keramika

- PZT
- $\text{Ba}_2\text{NaNb}_5\text{O}_{15}$

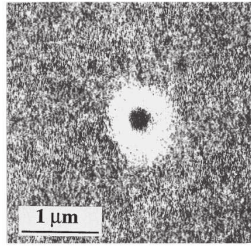
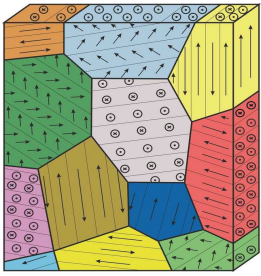
Bezolovnaté

- Bismuth ferrite (BiFeO_3)
- Barium titanate (BaTiO_3)

March 1890: Jacques and Pierre Curie Brothers Discover Piezoelectricity

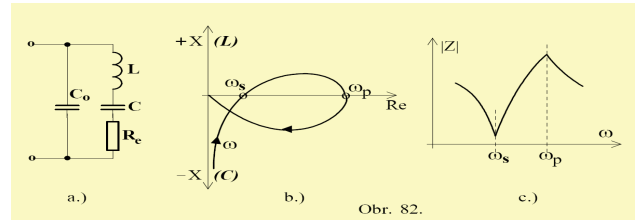
Piezelektrické meniče piezoelectric transducer

Piezoresponse image of a PZT-0.8 film excited by voltage pulses of opposite polarities. A positive 25 V voltage, applied to the central part of the film for 20 s, resulted in a bright spot of 900 nm in diameter, corresponding to a polarized area. An opposite domain, which appeared as a dark spot of 300 nm in diameter, was subsequently written in by a negative 8 V pulse applied for 3 s

Gruverman, Alexei & Auciello, O. & Tokumoto, H., (1996). Scanning force microscopy for the study of domain structure in ferroelectric thin films. *Journal of Vacuum Science & Technology B: Microelectronics and Nanometer Structures*, 14, 602 - 605. 10.1116/1.589143.
Kozinov, Sergey & Kuna, Meinhard. (2018). Simulation of fatigue damage in ferroelectric polycrystals under mechanical/electrical loading. *Journal of the Mechanics and Physics of Solids*, 116, 150-170. 10.1016/j.jmps.2018.03.013.

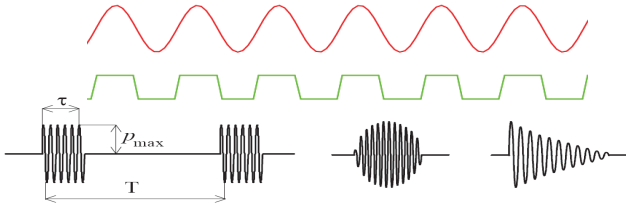
Piezelektrické meniče ekvivalentná schéma

rezonančný obvod – náhradné parametre:

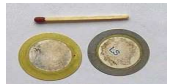
- C_0 – statická kapacita (~nF)
- L – úmerná hmotnosti
- ω_s – sériová rezonancia
- C – úmerná mech. poddajnosti
- R_c – mechanické straty
- ω_p – paralelná rezonancia

Piezelektrické meniče budenie vysieláča

- kontinuálny signál
- harmonický, alebo obdĺžnik 30 ÷ 200 V
- rádiový impulz
- impulzné budenie - jeden impulz

Piezelektrické meniče Tvary piezomeničov

Materiály:

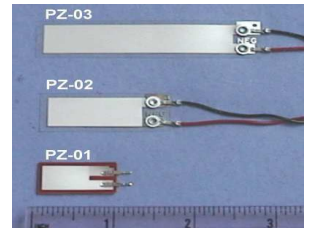
Piezokeramika

Vyžarovanie do vzduchu

fólia z **PVdF** (polyvinylidenfluorid)
polarizovaný polymér,
použitie ako piezokeramika

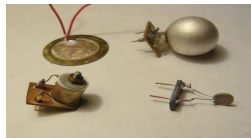
Vlnový odpor $p.c$ (resp. Z) [Pa.s.m⁻¹]:

vzduch @ 20°C	4,13.10 ²
voda @ 20°C	1,48.10 ⁶
PVdF fólia	3,30.10 ⁶
piezokeramika	3,00.10 ⁷

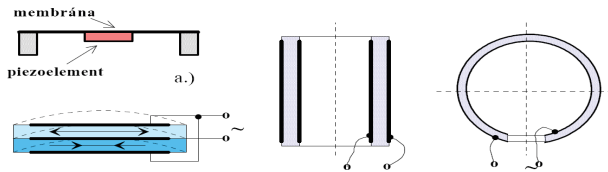

Piezelektrické meniče Tvary piezomeničov

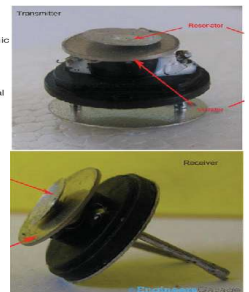
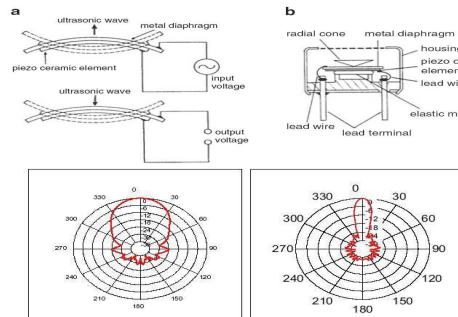
- platnička, disk → x
membrána
Sawyerovo dvojča (opačné vektory polarizácie)
- dutý valec → x/y, valcová vlna
- dutá guľa → guľová vlnoplocha, priestorové merania

recipročný režim možný a využívaný (sonda)

Piezelektrické meniče Tvary piezomeničov

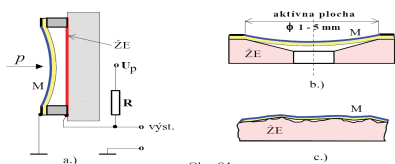
Kondenzátorové meniče

vysielače: elektrostatické sily
prijímače (mikrofóny): dopad zvuku → zmena C

ŽE – živá elektróda
 M – membrána
 U_p – pol. napätie (50 – 300 V)

pre UZ frekvencie:
 – malé rozmery
 – tenké membrány
 (pokovený plast 1 + 20 μm)

– polarizovaný plast typu **elektret** – netreba polarizačné napätie
 – *sell systém* - pre plochu viacnásobný (84b)
 – zdrsnená elektróda (84c)

Obr. 84.

Kondenzátorové meniče

Využitie Si (aj ako membrána)

Príklad:

Vytvorená Si membrána 0,8 x 0,8 mm, h = 150 nm, Al pokovenie 100 nm. V ďalšej časti Si substrátu je elektronika.

Budenie meničov: ~ 10 + 100 V.

Meniče sú širokopásmové, $f_{medz} = 50 + 300$ kHz

recipročný režim možný a využívaný

Elektrický výboj ako vysielač UZ vln

Elektrická iskra

- **výboj medzi elektródami**

prietrzné napätie

- + veľká intenzita zvuku
- strmá nábežná hrana
- široké frekv. spektrum, od počutelných do cca 500 kHz
- kvázibodový zdroj zvuku
- iskra - zdroj porúch, nutné sú odrušenia (tlenenia)
- dráha iskry je náhodná - menšia presnosť
- výbušné prostredia !!!

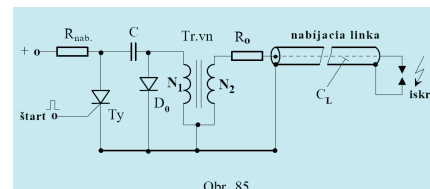
Elektrický výboj Iskra

Realizácia:

statický zdroj - potrebné V_n (8 + 10 kV), menej vhodný
 impulzný zdroj - V_n impulzný transformátor obr. 85.

- * C sa nabíja z + cez R_{nab.} (50 + 300 V)
- * štart otvorí Ty a C je vybíjaný do primáru Tr.vn
- * N₂ >> N₁
 → U_{vyb.} je vysoké (impulz)
- * nabíja sa "nabíjacia linka" (koaxiálny kábel) s kapacitou C_L
- * U medzi elektródami rastie
 → ionizačný proces
- * U prekročí elektrickú pevnosť vzduchu
 → kanálový výboj
- * energia z nabíjacej linky
 $W_L = 1/2 C_L \cdot U_{prietrz}$

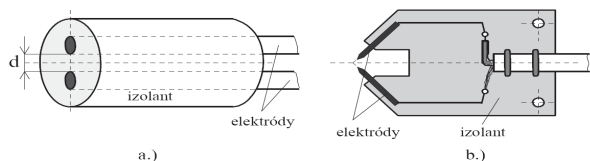
Obr. 85.

Elektrický výboj Iskra

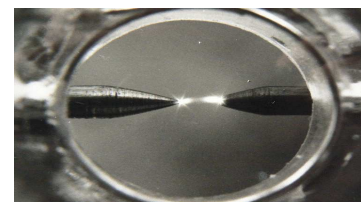
Optimálna medzera medzi elektródami je 0,3 + 0,6 mm
 (intenzita a presnosť polohy iskry)

Vlastné meniče – žiariče

- s výbojom po povrchu
- medzi hrotmi

Tlejivý výboj ako prijímač UZ vln

stabilný výboj,
 definovaný pre I = 10⁻⁵ + 1 A
 (nízke tlaky-trubice)

parametre výboja závisia od p
 (aj akustický p)

elektrické parametre vieme vyhodnotiť

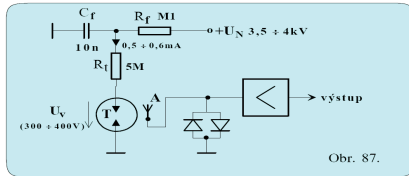
Vlastnosti:

- malé rozmery - bodový prijímač
- bez hmotných pohyblivých častí - vysoká medzná f
- recipročný režim práce
- komplikované napájanie - konšt. = U_N cca 4 kV
- výbušné prostredie
- nestabilita výboja : (cittivosť, vlastné kmitanie)

Tlejivý výboj ako prijímač

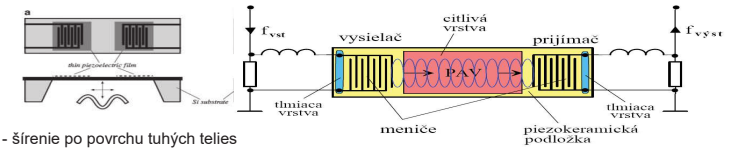
výboj je medzi dvoma zahrotenými elektródami

- prúd pri atm. tlaku musí byť obmedzený odporom (na $10^{-5} \div 1A$), inak vzniká iskra
- pretekajúci prúd závisí od tlaku
- riešenie s "anténou" A.

Poznámka:
Nestabilita výboja - vážny problém. Prijímač sa náhodne stáva kmitajúcou sústavou, vydávajúcou zvuk (prskanie), čím je vyradený z činnosti. Toto bráni zatiaľ jeho vážnejšiemu využitiu.

PAV: Povrchová akustická vlna SAW: Surface acoustic wave "Rayleighiho vlny"

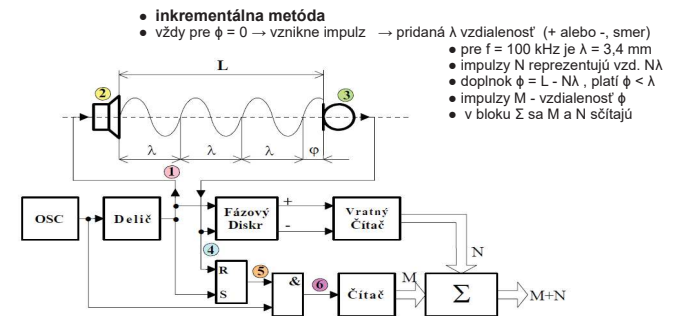
- šírenie po povrchu tuhých telies
- c je vysoká $\Rightarrow$ vysoké f (desiatky MHz)
- filtre, analyzátory plynov, vlhkomery
- budenie - interdigitálne meniče = hrebeňové elektródy na piezokeramickej podložke - PZT keramika, t.j. $Pb(ZrTi)O_3$
- rozmery a charakter meničov $\rightarrow$ základná f (napr. pre 30 MHz šírka 25 X_m, medzery 25 X_m)
- Senzor - dva interdigitálne meniče, medzi nimi je aktívna (selektívna) vrstva

6.3. Akustické metódy

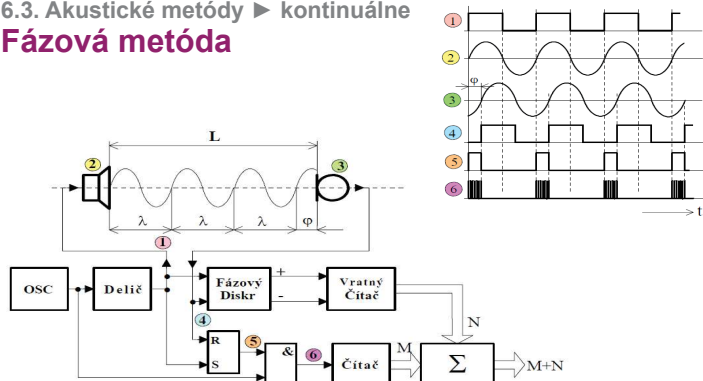
Možnosti merania vzdialeností a súradníc:

- vysielanie
  - kontinuálne metódy - nepretržité
  - impulzné metódy - vysielanie okamih
- zachytenie
  - priama vlna
  - odrazená vlna

6.3. Akustické metódy ► kontinuálne Fázová metóda

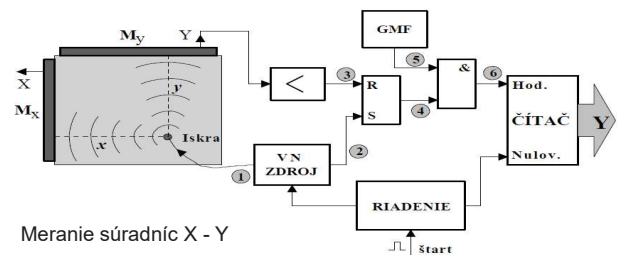

6.3. Akustické metódy ► kontinuálne Fázová metóda

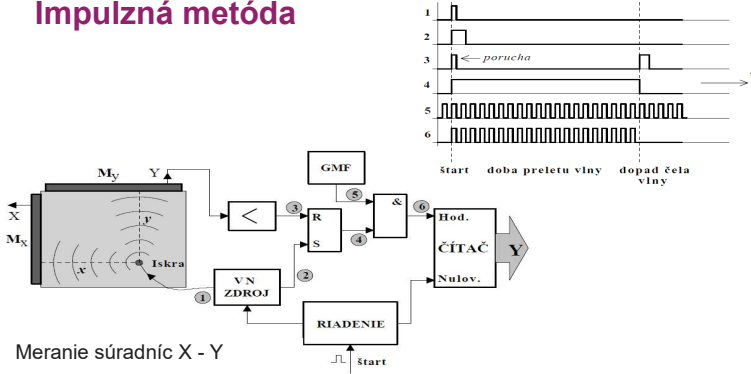

6.3. Akustické metódy ► impulzné Impulzná metóda

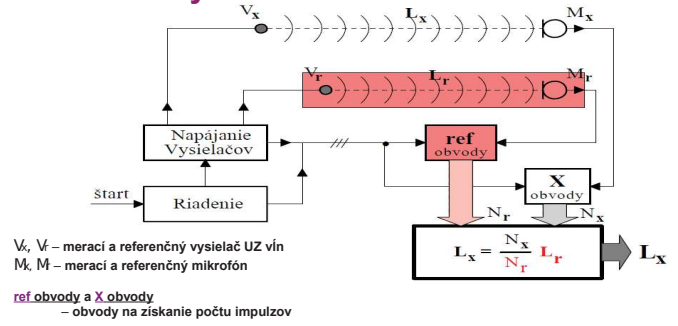
- metódy sú absolútne - skutočná vzdialenosť.
- potrebný akustický impulz (strmý nástup)
- modulovaná nosná - rádiový impulz

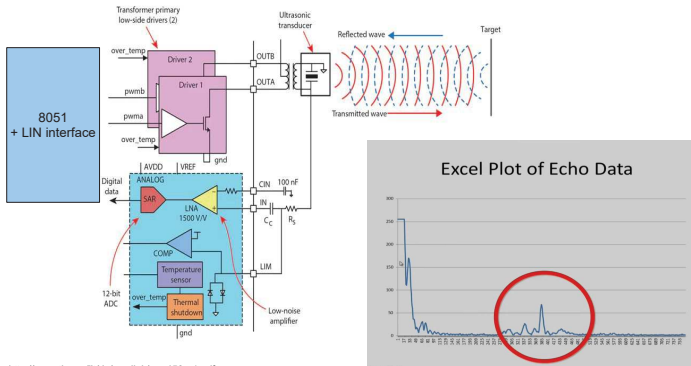
6.3. Akustické metódy ► impulzné Impulzná metóda

6.3. Akustické metódy ► impulzné Referenčný kanál

6.3. Akustické metódy ► PGA450 – ASIC od TI

Source: <http://www.ti.com/lit/ds/symlink/pga450-q1.pdf>

6.3. Akustické metódy ► Porovnávací tabuľka

	Parallax (PING J))	China HC SR-04	Devantech SRF08	Devantech SRF02	Maxbotix LV-MaxSonar-EZ0	Polaroid / SensComp 6500
robotshop.eu	33,29 €	1,67 – 6,61	36,40 €	14,27 €	28,81 €	–
rozsah opakovanie	0,2 – 3 m 20 ms	0,2 – 4 m 25 ms	0,03 – 6 m 65 ms	0,22 – 6 m 65 ms	0,3 – 5 m 50 ms	0,15 – 10,5 m 80 ms
presnosť napájanie	±2 cm 5 V	0,5 cm 5 V	3-4 cm 5 V	3-4 cm 5 V	1% 2,5 – 5 V	1% 5 V
budenie	40 kHz	40 kHz	40 kHz	40 kHz	42 kHz	50 kHz
interface	start+echo	start, echo	I2C bus	I2C, serial	serial, analog, pulse	Init / echo / blank...

6.3. Akustické metódy ► impulzné Priestorové merania

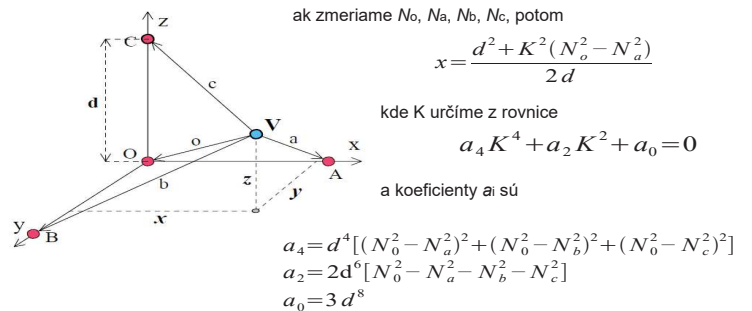
usporiadanie s bodovými, kvázibodovými, resp. guľovými mikrofónmi

nutné min. 3, pre 4 a viac možná i určitá kompenzácia

- a.) kompenzuje vplyv teploty a vlhkosti (4 ks)
- b.) kompenzuje aj gradient teploty v zvislom smere – častý (5 ks)

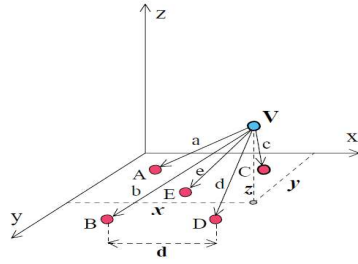
- zdroj guľovej vlny (piezo, iskra)
- snímače bodové, kvázibodové, alebo guľové
- meriame 4 (5) vzdialeností, (počty impulzov N_a, N_b, N_c, N_o)
- súradnice – zložitejšie vzťahy

6.3. Akustické metódy ► impulzné Priestorové merania

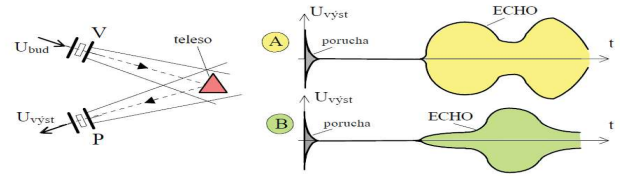
6.3. Akustické metódy ► impulzné Priestorové merania

Poznámka:
Kompenzácia vektorových vplyvov - prúdenia je možná len cyklickou zámienou funkcie vysielača a niektorého prijímača
→ nutné **recipročné** meniče.

6.3. Akustické metódy ► impulzné Určenie tvaru telesa z echa

približná metóda pre jednoduché, značne odlišné telesá využitá je odrazená vlna impulznej metódy

- obálka odrazenej vlny má určitý tvar - ECHO
- tvar je pre každé teleso iný (závisí tiež od natočenia)
- **A, B** sú echá pre dva rôzne typy telesa

Porovnaním so "standardnými tvarmi" sa dá približne usúdiť, čo sa nachádza v zornom poli.

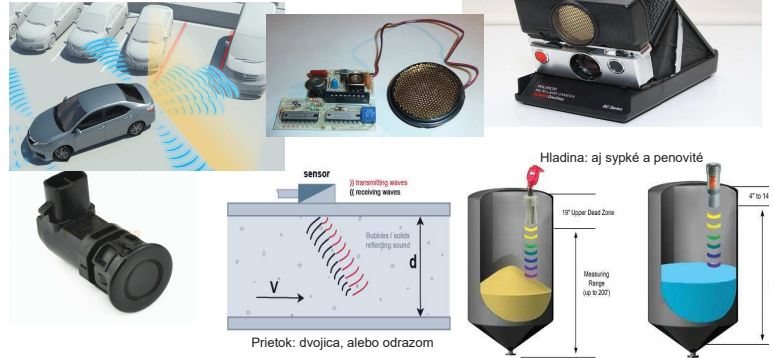
6.3. Akustické metódy ► aplikácie Akustická mapa

Analýza hlučnosti, odhlučenie problematických častí

Source: https://www.microflow.com/assets/uploads/bestanden/Product-Leaflets/Product-Leaflet_ScanPaint-8pages.pdf

6.3. Akustické metódy ► aplikácie

Prietok: dvojica, alebo odrazom